

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ЩОДО ВИЗНАННЯ БАТЬКІВСТВА В СУДОВОМУ ПОРЯДКУ (ОКРЕМІ АСПЕКТИ)

Волкова Н. В.

Стаття присвячена комплексному дослідженню процесуальних особливостей розгляду й вирішення цивільних справ про визнання батьківства. У статті приділяється увага визначенню кола осіб, які мають право пред'явити позов щодо визнання батьківства та визначення їх правового статусу в цивільному процесі, визначенню норми законодавства, відповідно до якої суд має право вирішувати питання щодо цієї категорії справ, зазначаються певні засоби доказування та їх особливості в рамках розглядуваної категорії справ, розкривається питання щодо застосування мирової угоди в справах щодо визнання батьківства між особами, які не перебувають у шлюбі.

Ключеві слова: визнання батьківства, дитина, захист прав дитини, судовий розгляд, цивільне судочинство.

Стаття посвящена комплексному науковому аналізу процесуальних особенностей рассмотрения и разрешения гражданских дел об установлении отцовства. В статье уделяется внимание определению круга лиц, которые имеют права предъявлять иск об установлении отцовства и определения их правового положения в гражданском процессе, установления нормы законодательства, согласно которой суд имеет право разрешения вопроса по данной категории дел, определяются некоторые средства доказывания и их особенности в рамках рассматриваемой категории дел, раскрывается вопрос о применении мирового соглашения в делах об установлении отцовства между лицами, которые не состоят в браке.

Ключевые слова: установление отцовства, ребенок, защита прав ребенка, судебное разбирательство, гражданское судопроизводство.

The article deals with the complex procedural peculiarities of the investigation and resolution of civil cases for recognition of parenthood. The article focuses on defining the scope of persons entitled to sue for recognition parenthood and determination of their legal status in civil proceedings, the definition of the legislation under which the court may decide on this type of case, specify certain means of proof and their features within considered category of cases, revealed the problem of application for settlement of recognition parenthood between persons not married.

Keywords: recognition of parenthood, child protection children's rights, litigation, civil litigation.

Сім'я є природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини, її матеріального забезпечення й несе відповідальність за створення належних умов для цього. Кожна дитина має право на проживання в сім'ї разом з батьками або в сім'ї одного з них та на піклування батьків. Відповідно до ч. 2 ст. 51 Конституції України [1] обов'язок щодо утримання дітей до їх повноліття покладається на їх

батьків. Чинне національне законодавство не передбачає переважного права одного з батьків щодо виховання дитини. На кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання й розвиток дитини [2].

Справи про визнання батьківства посідають важливе місце серед справ, що виникають із сімейних правовідносин. Серед вітчизняних і російських фахівців, які займалися дослідженням процесуального порядку розгляду цивільних справ щодо визнання батьківства через призму судового захисту прав неповнолітніх, необхідно визначити таких як: Л.Є. Гузь, Л.А. Кондрат'єва, Г.Я. Тріпульський, З.В. Ромовська, Г.В. Яковлева та інших вчених, які зробили значний внесок у дослідження цього питання.

Однак необхідно зазначити, що більшість наукових досліджень стосовно визнання батьківства як радянської, так і сучасної доктрини права здебільшого висвітлювалися на сторінках підручників з сімейного права. Також аналіз судової практики розгляду справ про визнання батьківства засвідчує про наявність низки проблем, що стосуються процесуального порядку розгляду зазначеної категорії справ, і відсутність єдиного підходу в їх вирішенні. Тому правові питання, пов'язані з розглядом справ про визнання батьківства, потребують подальшого наукового осмислення.

Основною метою й завданням статті, виходячи з досягнень науки цивільного процесуального права, застосування норм сімейного права й вивчення судової практики є виявлення, постановка й вирішення проблем щодо розгляду справ про визнання батьківства в судовому порядку.

Відповідно до ст. 125 СК України [3], якщо мати й батько дитини не перебувають у шлюбі між собою, походження дитини від матері визначається на підставі документу закладу охорони здоров'я про народження нею дитини. Якщо мати та батько дитини не перебувають у шлюбі між собою, походження дитини від батька визначається: 1) за заявою матері та батька дитини; 2) за рішенням суду (ч. 2 ст. 125 СК України).

Проаналізувавши наведену норму законодавства, можна стверджувати, що законодавець закріплює два порядки визначення походження дитини, батьки якої не перебувають у шлюбі між собою: добровільний; судовий.

Встановлення батьківства в судовому порядку можливо тоді, коли чоловік не визнає себе батьком дитини й, навпаки, коли чоловік вважає себе батьком дитини, а цей факт оспорується.

Також необхідно зазначити, що визнання батьківства за рішенням суду, відповідно до ст. 128 СК України, проводиться за наявності спору щодо особи, яка є батьком дитини. Оскільки в цій категорії справ наявний спір про право, то розгляд справ про визнання батьківства в суді здійснюється в порядку позовного провадження. Це положення також міститься в постанові Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 року № 3 "Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів" [4], а саме в п. 4 зазначено,

що справи про визнання батьківства суд розглядає в позовному провадженні.

Позов про визнання батьківства може бути пред'явлений матір'ю, опікуном, піклувальником дитини, особою, яка утримує та виховує дитину, а також самою дитиною, яка досягла повноліття (ч. 3 ст. 128 СК України). Отже, законодавець чітко визначає коло осіб, які мають право звернення до суду в справах про визнання батьківства, і цей перелік є вичерпним.

Незважаючи на це, у судовій практиці трапляються випадки, коли з позовом про визнання батьківства звертаються інші особи, які не входять до переліку тих осіб, яким надано це право відповідно до ч. 3 ст. 128 СК України. У разі, якщо позов пред'явлений іншою особою, яка не має право представляти інтереси дитини, суд має право відмовити у відкритті провадження в справі та повернути позовну заяву на підставі ч. 3 ст. 121 ЦПК України [5].

Відповідно до ч. 2 п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 року № 3 “Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів” у справах про визнання батьківства позови осіб, зазначених у ч. 3 ст. 128 СК України, приймаються до судового розгляду, якщо:

- дитина народжена матір'ю, яка не перебуває в шлюбі, немає спільної заяви батьків, заяви батька або рішення суду й запис про батька дитини в Книзі реєстрації народжень учинено за прізвиськом матері, а ім'я та по батькові дитини записано за вказівкою матері (ч. 1 ст. 135 СК України);

- у разі смерті матері, а також за неможливості встановити місце її проживання, запис про неї та про батька дитини учинено за заявою родичів, інших осіб або уповноваженого представника закладу охорони здоров'я, в якому народилася дитина (ч. 1 ст. 135 СК України);

- батьки дитини невідомі й запис про них у Книзі реєстрації народжень учинено за рішенням органу опіки та піклування (ч. 2 ст. 135 СК України).

Проаналізувавши наведені положення Постанови, необхідно зазначити, що в судовому порядку буде розглядатися справа про визнання батьківства тільки на підставі наведених підстав.

У правовій доктрині й судовій практиці питання про визначення, хто саме буде займати статус позивача та відповідача у справах про визнання батьківства, активно дискутуються.

Так, у сучасній літературі існує декілька точок зору щодо визначення, хто в справах про визнання батьківства виступає позивачем, а саме:

що в справах цієї категорії позивачем завжди виступає мати неповнолітнього, яка звертається до суду з позовною заявою [6, 149];

що в справах про визнання батьківства є співучасть, яка виникає між матір'ю та дитиною, які займають процесуальний статус співпозивачів [7, 26];

що позивачами в справах про встановлення батьківства є особи, яким за законом надано таке право. До цієї категорії автори відносять також і прокурора, органи опіки та піклування, служби в справах неповнолітніх та ін. [8, 52];

що позивачем у справах про встановлення батьківства є сама дитина, стосовно якої встановлюється батьківство [9, 12].

У цьому разі необхідно погодитись з тією точкою зору

вчених, що в справах про визнання батьківства позивачем виступає сама дитина. Оскільки позов про визнання батьківства подається на захист інтересів дитини й унаслідок закону дитина виступає особою, яка бере участь у справі й займає юридичне становище позивача та є суб'єктом спірних матеріальних правовідносин. Крім того, визнання батьківства розглядається також як засіб захисту прав дитини, тобто міра, спрямована на відновлення (визнання) порушених (оспорених) прав дитини [10, 27]. Тому незалежно від того, хто пред'являє позов до суду: матір, опікун, піклувальник дитини, позивачем є сама дитина, а зазначені особи виступають законними представниками, оскільки захищають не свої суб'єктивні права, а суб'єктивне право дитини.

Якщо в судовому порядку пред'явлений позов про визнання батьківства однією з осіб, зазначених у ч. 3 ст. 128 СК України, до ймовірного батька, то відповідачем у справах про визнання батьківства є особа, яка вважається фактичним батьком неповнолітньої особи.

З позовом до суду про визнання батьківства може звернутися й батько неповнолітнього. Положення про те, що позов про визнання батьківства може бути пред'явлений особою, яка вважає себе батьком дитини, міститься в п. 2 ч. 3 ст. 128 СК України. Це можливо, якщо мати відмовляється від подачі спільної заяви про реєстрацію народження в Державний орган реєстрації актів цивільного стану, і відповідачем у справі, як зазначає О.М. Ганкевич-Журавльова, виступатиме мати, як законний представник прав та інтересів дитини [11, 399].

Якщо позов про визнання батьківства пред'являє особа, яка вважає себе батьком дитини, то в цьому разі він захищає свої інтереси, оскільки відповідно до законодавства він ще не є батьком дитини, тому виступати від імені дитини та представляти її інтереси в суді відповідно до ст. 39 ЦПК України немає підстав. Але в літературі існують дискусії стосовно того, хто буде виступати відповідачем у цій справі - мати або сама дитина.

Чинне законодавство не містить будь-яких приписів щодо того, кого саме необхідно визначати як відповідача в справах про визнання батьківства, якщо позов пред'являється особою, яка вважає себе батьком. На практиці, як правило, такий позов пред'являється саме до матері дитини.

Не погоджуючись з висловленою в літературі точкою зору щодо визначення можливого відповідача в справах про визнання батьківства, вважаємо необхідним зазначити наступне. Як вже зазначалось вище, визнання батьківства розглядається як засіб захисту прав дитини, тобто міра, спрямована на відновлення (визнання) порушених (оспорених) прав дитини, а не мати дитини. Також відповідно до ст. 11 Закону України “Про охорону дитинства” право на проживання в сім'ї разом з батьками та на піклування батьків має кожна дитина. У зв'язку з чим закономірно припустити, що в цьому разі саме дитина виступатиме як відповідач, процесуальні права в інтересах і від імені якої здійснюватиме мати дитини, як законний представник.

Підсумовуючи наведене, необхідно зазначити, що позивачем у справах про визнання батьківства в судовому порядку виступає сама дитина, а відповідачем є особа, яка вважається фактичним батьком неповнолітньої особи, а в разі, коли позов про визнання батьківства пред'являється особою, яка вважає себе батьком дитини, то відповідачем виступатиме дитина, а мати - як законний представник прав та інтересів дитини [12, 30].

Не менш важливе питання в розгляді справ про визнання батьківства є визначення норми закону, відповідно до якого суд буде розглядати цю справу.

Стосовно цього питання постановою Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 року № 3 “Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів” у п. 3 надає роз’яснення. Суди, вирішуючи питання про те, якою нормою слід керуватися при розгляді справ цієї категорії, повинні виходити з дати народження дитини, оскільки підстави для визнання батьківства за рішенням суду, зазначені в ст. 128 СК України, істотно відрізняються від підстав його встановлення, передбачених у ст. 53 КпШС.

Так, при розгляді справ про встановлення батьківства щодо дитини, яка народилася до 1 січня 2004 р., необхідно застосовувати відповідні норми КпШС, беручи до уваги всі докази, що достовірно підтверджують визнання відповідачем батьківства, в їх сукупності, зокрема спільне проживання й ведення спільного господарства відповідачем і матір’ю дитини до її народження, спільне виховання або утримання ними дитини.

Справи про визнання батьківства щодо дитини, яка народилася не раніше 1 січня 2004 р., суд має вирішувати відповідно до норм СК України, зокрема ч. 2 ст. 128, на підставі будь-яких доказів, що засвідчують походження дитини від певної особи й зібрані з дотриманням норм цивільного процесуального законодавства.

Як справедливо зазначає Т.М. Цепкова, “судді, розглядаючи справи про встановлення батьківства, не пов’язані жодними конкретними обставинами й повинні приймати будь-які докази, що підтверджують походження дитини від конкретної особи” [13, 84-85].

Отже, походження дитини встановлюється судом з урахуванням усіх обставин. При цьому можуть застосовуватися будь-які засоби доказування, що передбачені ч. 2 ст. 57 ЦПК України, а саме: пояснення сторін, третіх осіб, їх представників, допитаних як свідків, показання свідків, письмові докази, речові докази, зокрема звуко- і відеозаписи, висновок експерта.

Варто відзначити, що найбільш дискусійним питанням є проблема судових експертиз як доказів у справах про визнання батьківства. Так, Л.Є. Гузь вважає, що основним доказом визнання батьківства буде висновок судово-генетичної експертизи [14, 61]. Однак необхідно зазначити, що судова експертиза є лише одним з доказів, що підтверджує походження дитини від конкретної особи або спростовує це. Відповідно до ст. 212 ЦПК України жоден доказ не має для суду наперед установленого значення, він оцінює докази в їх сукупності, а результати оцінки відображає в рішенні з наведенням мотивів їх прийняття чи відхилення. Це правило застосовується й до висновку експерта, зокрема й до висновку судово-генетичної експертизи.

Якщо відповідач у такій справі ухиляється від участі у проведенні судово-біологічної (судово-генетичної) експертизи, суд вправі постановити ухвалу про його примусовий привід, керуючись ч. 2 ст. 146 ЦПК України.

Отже, при визнанні батьківства в судовому порядку суду слід враховувати всі обставини і застосовувати будь-які засоби доказування, в тому числі і висновки експертів, для підтвердження походження дитини від конкретної особи.

Ще одним дискусійним питанням щодо розгляду справ про визнання батьківства є укладення мирової

угоди. З цього приводу існують декілька точок зору. Одні автори вважають, що в цій категорії справ суди не мають права затверджувати мирові угоди [15, 47]. Інші автори не виключають право суду на затвердження мирової угоди в справах про визнання батьківства [14, 68].

Відповідно до п. 8 постанови Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 року № 3 “Про застосування судами окремих норм сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів”, якщо відповідач виявить бажання добровільно подати заяву до органу РАЦС про реєстрацію свого батьківства, суд має відкласти розгляд справи або оголосити перерву на строк, необхідний для вирішення питання в такому порядку, а в разі надання нового свідоцтва про народження дитини - закрити провадження в справі за відсутністю підстав для її судового розгляду (п. 1 ст. 205 ЦПК України).

На підставі цього можна прийти до висновку, що в справах про визнання батьківства між особами, які не перебувають у шлюбі, укладення мирової угоди не є доцільним.

Розгляд справ про визнання батьківства закінчується проголошенням судового рішення, що повинно відповідати всім вимогам, які висуваються до цієї категорії справ, що покликані захищати порушені права та інтереси неповнолітніх.

Підбиваючи підсумки, хотілось б наголосити, що зазначений перелік проблемних питань не є вичерпним. Взагалі слід констатувати низку суттєвих проблем щодо розгляду справ про визнання батьківства в судовому порядку, що потребують подальшого дослідження.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - С. 141.
2. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 30. - С. 142.
3. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. - 2002. - № 21-22. - С. 135.
4. Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 року № 3. - [Електронний ресурс]: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-06>.
5. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2004. - № 40-41, 42. - С. 492.
6. Яковлева Е.М. Установление происхождения ребенка от родителей, не состоящих между собой в браке по новому советскому законодательству о браке и семье: сборник работ кафедры гражданского права и процесса Таджикского гос. ун-та. - Душанбе, 1970.
7. Кошкин В.М. Судебное установление отцовства: автореф. дис. канд.... юрид. наук: 12.00.03. - Свердловск, 1972.
8. Иванова Н.А., Королев Ю.А., Седугин П.И. Новое в законодательстве о браке и семье. - М.: Юрид. лит., 1970.
9. Тріпульський Г.Я. Процесуальні особливості розгляду спорів, які зв’язані з виникненням, здійсненням та зміною особистих немайнових правовідносин між

батьками та дітьми: автореф. дис.... канд.юрид. наук: 12.00.03. - О., 2008.

10. Беспалов Ю. Разбирательство дел об установлении отцовства / Ю. Беспалов // Российская юстиция. - 2000. - № 6.

11. Ганкевич-Журавльова О.М. Про осіб, які мають право пред'явлення позову про визнання батьківства / О.М. Ганкевич-Журавльова // Актуальні проблеми держави і права. Вип. 66 - Одеса: "Юридична література", 2012.

12. Волкова Н.В. Щодо визначення позивача та відповідача у справах про визнання батьківства в судовому порядку / Н.В. Волкова // Актуальні проблеми цивільного права та процесу: матеріали науково-практичної інтернет-конференції ім. Ю.С. Червоного. - Одеса: Фенікс, 2014.

13. Цепкова Т.М. Проблемы защиты прав и интере-

сов детей в делах, возникающих из семейных правоотношений / Т.М. Цепкова // Актуальные проблемы процессуальной цивилистической науки: материалы научно-практической конференции, посвященной 80-летию профессора М.А. Вилкут. - Саратов: Изд-во ГОУ ВПО "Саратовская академия права", 2003.

14. Гузь Л.Є. Захист прав та інтересів дітей (правовий аспект). - Х.: Фактор, 2011.

15. Красицька Л. Визнання батьківства за рішенням суду / Л. Красицька // Юридична Україна. - 2008. - №6.

Волкова Н.В.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного процесу Національного університету "Одеська юридична академія"

Надійшла до редакції: 19.11.2013

УДК 342.9

СПІВВІДНОШЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ З ІНШИМИ ОБ'ЄКТАМИ ПРАВОВІДНОСИН

Герасименко О. В.

Статтю присвячено дослідженню інформаційної сфери та її співвідношення з іншими об'єктами правовідносин і правової охорони.

Ключові слова: інформація, таємниця, безготівкові гроші, службова таємниця, юридична пластичність, цивільно-правові режими інформації, інформації немайнового характеру, інформації майнового характеру.

Статья посвящена исследованию информационной сферы и ее соотношению с другими объектами правоотношений и правовой охраны.

Ключевые слова: информация, тайна, безналичные деньги, служебная тайна, юридическая пластичность, гражданско-правовые режимы информации, информации немущественного характера, информации имущественного характера.

The article is devoted to the information sphere and its relationship to other objects of legal relations and legal protection.

Keywords: information, mystery, non-cash money, official secrecy, legal plasticity, civil-legal regimes information non-property nature, the information of a proprietary nature.

У рамках дослідження правових відносин в інформаційній сфері найважливіше значення має питання про її співвідношення з іншими об'єктами правовідносин і правової охорони.

Результати аналізу наукової літератури з проблем правового регулювання відносин в інформаційній сфері досліджуються в працях таких вітчизняних учених, як І.Л. Бачило, А.Б. Венгеров, В.Н. Монахов, В.П. Мозоліні А.П. Сергєєв, Т.Л. Левшина, Д. Ломакін, С. Тарганів, Г. Отнюкова та інші.

Основною метою статті є дослідження інформаційної сфери та її співвідношення з іншими об'єктами правовідносин і правової охорони.

Самостійність інформації щодо інших, традиційних, об'єктів цивільних прав підкреслюється в літературі. Так, наприклад, М.І. Брагинський, коментуючи ЦК, зазначає, що, окрім речей, робіт і послуг, законодавець називає

© О.В. Герасименко, 2014

ще три самостійні види об'єктів:

- 1) інформацію;
- 2) результати інтелектуальної діяльності (також виняткові права на них);
- 3) нематеріальні блага.

Самостійний характер інформації підкреслюють І.Л. Бачило, В.П. Мозоліні А.П. Сергєєв, аналогічну позицію займають Т.Л. Левшина, Д. Ломакін, С. Тарганів. Г. Отнюкова зазначає: "ЦК розглядає інформацію як самостійний об'єкт правовідносин, що не відноситься до власності. Природно, інформації немає й не може бути серед речей, класифікація яких була подана в ЦК, а також цінних паперів".

На нашу думку, варто приєднатися до точки зору цих авторів. Як аргумент, за визнання інформації в якості самостійного об'єкта можна привести юридично-технічний аргумент. Виходячи з граматичного тлумачення ЦК, варто зробити висновок про те, що в ній передбачено п'ять самостійних видів об'єктів цивільних прав, включаючи інформацію. Окрім цього, в якості аргументу варто привести Закон України "Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні" від 12.07.2001 № 2658-III, де інформація віднесена до об'єктів оцінки разом з речами, майновими правами, роботами, послугами та іншими об'єктами цивільних прав. Подібну позицію ми вважаємо обґрунтованою.

Варто сказати, що незалежно від доктринального визнання або невизнання інформації об'єктом громадських прав, інформація вже сьогодні грає в цивільному праві помітну роль. У Цивільному кодексі згадується цілий ряд видів інформації: інформація; комерційна і службова таємниця; особиста і сімейна таємниця, що визнаються нематеріальним благом; комерційна інформація.

Дуже важливо встановити взаємне співвідношення між цими та іншими видами інформації, оскільки систематизація цих явищ (важлива частина комплексного вивчення правової охорони інформації).

Виходячи з граматичного тлумачення ЦК, варто визнати, що законодавець виділив інформацію в якості самостійного об'єкта цивільних прав разом з такими традиційними об'єктами, як речі, результати інтелектуальної власності (зокрема права на них), нематеріальні блага,